

Heidi Pedersen, Ingunn Fylkesnes og Svenja Hammer

Rapport fra prosjektet: Universell utforming som kompetanseområde innen sosial- og barnevernsfaglig utdanning

Trondheim 2023

NTNU
Norges
teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Fakultet for samfunns- og
utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Rapport

Universell utforming som kompetanseområde innen sosial- og barnevernsfaglig utdanning

FORFATTER(E)

Heidi Pedersen, Ingunn Fylkesnes og
Svenja Hammer

OPPDRAGSGIVER

Direktoratet for høyere utdanning og
kompetanse

OPPDRAGSGIVER REF.

Kjetil Knarlag

DATO

31.03.2023

PROSJEKTNUMMER

974515

ANTALL SIDER OG VEDLEGG

52 sider, 7 vedlegg

UTARBEIDET AV

Hovedforfattere, Heidi Pedersen og
Ingunn Fylkesnes

KONTROLLERT AV

Kvalitetssikret

GODKJENT AV

Prosjektansvarlig

RAPPORTNUMMER

Rapportnr.

ISBN

ISBN 978-82-996778-3-7

SIGNATUR

SIGNATUR

SIGNATUR

Forord

Universell utforming er et begrep og en strategi som i økende grad er blitt aktualisert innenfor institusjoner for høyere utdanning, som det også er i samfunnet som helhet. Dette prosjektet, som er finansiert av Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir.), har hatt som mål å undersøke hvordan vi ved Institutt for sosialt arbeid (ISA), NTNU, kan øke vår forståelse av universell utforming sin betydning for deltakelse og kunnskap om strategien. Dette har vi undersøkt ved bistand fra ulike hold. Vi vil takke de som har bidratt til å utvide vår kunnskap gjennom to workshops, to spørreundersøkelser og gjennomføring av Eksperterteam (EiT). Vi takker studenter ved ISA som har svart på spørreundersøkelse, deltatt i workshop og skrevet prosjektoppgave, og studentene fra flere fakulteter som deltok i EiT-landsby om universell utforming, gjennomførte prosjekter og svarte på spørreskjema. Vi vil også takke innledere ved workshop 1: Kjetil Knarlag, Jan Tøssebro, Karin Høyland, Eli Langørgen, Janne Liaaen, Marianne Nilsen og Marie Florence Moufack. I tillegg takker vi deltakerne i workshopen fra eget institutt og fra interesseorganisasjonene Norsk Handikapforbund, Funksjonshemmedes Fellesforbund, Døveforbundet og Blindeforbundet. Takk for gode innspill. Vi takker også deltakere i workshop 2 under ISAs instituttsamling november 2022. I rapporten redegjør vi for forløpet av prosjektet, hva vi har generert av kunnskap og hvordan vi ser for oss hva veien videre kan innebære.

Trondheim, Institutt for sosialt arbeid dato 31.02.2023

Heidi Pedersen
Førsteamanuensis
Prosjektleder

Ingunn Fylkesnes
Førsteamanuensis

Svenja Hammer
Postdoc

Innholdsfortegnelse

Forord	5
Innledning	9
<i>Forankring av prosjektet</i>	10
Forankring i relevante samfunns mål og aktuelt lovverk for sosial- og barnevernsfagene	10
Forankring i lovverk for utdanningene	11
<i>Begrepsavklaringer</i> ¹²	
Universell utforming (UU)	12
Funksjon som et relasjonelt fenomen	13
Undervisning	14
Læring	14
Sosial- og barnevernsfaglige utdanninger	14
Variasjoner i funksjon og universell utforming	14
Aktiviteter i prosjektet	17
<i>Workshop som oppstart/kick-off</i>	17
Innspill fra gruppediskusjonene	18
<i>Spørreundersøkelse blant studenter ved Institutt for sosialt arbeid</i>	19
<i>Prosjektoppgave fra sosionomstudenter</i>	21
<i>Workshop blant ansatte ved ISA</i>	23
<i>Eksperter i Team (EiT)</i>	24
Drøfting og veien videre	27
<i>Manglende kunnskap om og innsikt i behov for praksisrettet kompetanse om universell utforming</i>	27
<i>Universell utforming kan knyttes til tilrettelegging for mangfold, brukermedvirkning og forståelsen av komplekse problemer</i>	28
<i>Manglende kunnskap om tilrettelegging av undervisningen og svake støttesystemer i organisasjonen</i>	29
<i>Veien videre</i>	31
Behov for mer kunnskap og opplæring om universell utforming.	32
1. Om betydningen av universell utforming som tema i undervisning og i praksis	32
2. Om inkluderende utforming av undervisning	32
Formidling	33
Referanser	34
Vedlegg	37
Vedlegg 1. Program for Workshop1	
Program for Workshop 11.02.22	
Vedlegg 2. Spørsmål til Workshop1	
Spørsmål til gruppearbeid 1 og 2, 11.02.22	
Vedlegg 3. Spørreskjema studentundersøkelse	
Spørreskjema til studenter ved ISA, vår 2022	
Vedlegg 4. Case og spørsmål til Workshop2	
Vedlegg 5. Spørsmål til deltakere i EiT-landsby	
Vedlegg 6. Oversikt over innovative resultat etter EiT-landsbyen	
Vedlegg 7. Tildelingsbrev	

Innledning

I denne rapporten beskrives framgangsmåte og resultater fra prosjektet *Universell utforming som kompetanseområde innen sosial- og barnevernsfaglig utdanning*.

Prosjektet er gjennomført ved Institutt for sosialt arbeid ved NTNU, og er finansiert av Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir.). Formålet som ble presentert i søknaden til HK-dir. var: Å sikre kompetanseheving som setter fokus på det universelle i undervisningssammenheng, det vil si hvordan en bedre kan bidra til universell utforming av undervisningen og universell utforming som tema i undervisningen i instituttets studieprogram.

Prosjektets visjon og målsetting: Studenter og ansatte ved Institutt for sosialt arbeid skal være kunnskapsbærere om universell utforming.

Bakgrunnen for at det ble søkt om midler til å gjennomføre workshops er et generelt behov for kunnskap og bevissthet om universell utforming blant vitenskapelig ansatte, slik at studentene også har med seg kompetanse på dette området når de er ferdig med sin bachelorutdanning eller masterutdanning ved instituttet. Workshoper og andre aktiviteter har hatt som målsetting å bidra til mer innsikt i og bevissthet om temaet blant vitenskapelig ansatte. Videre er målet å skape en forståelse for hvorfor det er viktig at sosionomer og barnevernspedagoger skal kunne noe om universell utforming og inkluderende design, og på hvilken måte det kan trekkes inn som et perspektiv i undervisningen vi tilbyr.

Samtidig skal undervisningen som blir gitt, på alle områder innenfor Institutt for sosialt arbeid, gis på en måte og med verktøy som er inkluderende og universelt utformet.

Prosjektet har hatt ulike former for læringsaktiviteter, samt to undersøkelser for å vurdere behov for opplæring om universell utforming:

1. Innledende workshop med innlegg fra personer med særlig kompetanse på området universell utvikling, erfaringsdeling mellom vitenskapelig ansatte, studenter og inviterte fra brukerorganisasjoner.
2. Spørreundersøkelse blant studenter ved de ulike studieprogrammene ved Institutt for sosialt arbeid (ISA).

3. Prosjektoppgave levert av studenter i bachelorprogrammet ved sosionomutdanninga.
4. Masteroppgave under arbeid som omhandler temaet tilgjengeligheten i flerbrukshaller sin påvirkning på deltakelse i organisert idrett blant personer med funksjonsnedsettelse (med skrivestipend fra prosjektet).
5. Workshop med ansatte ved ISA under instituttseminar.
6. Ekspert-i-Team-landsby med temaet universell utforming med resulterende prosjektoppgaver og vurdering av undervisningen.
7. Avsluttende workshop med blant annet produksjon av rapport med oppsummering og drøfting av veien videre.

Forankring av prosjektet

Institutt for sosialt arbeid ved NTNU inkluderer det universelle og mangfoldet i strategiplanen for 2022-2025: *“Vår forskning og utdanning bidrar til å utvikle et bærekraftig samfunn gjennom å identifisere og møte samfunnsutfordringer for utsatte og sårbare grupper. ISAs visjon i ny overordnet strategiplan er at de mest sårbare og marginaliserte menneskene og gruppene får del i samfunnsutviklingen. Det sentrale prinsippet i 2030-agendaen om at «ingen skal utelates» Leave No One Behind, (UNSDG) skal ligge til grunn for våre utdannings og forskningsaktiviteter. Dette er i tråd med respekten for menneskets verd og rettigheter slik det framgår av FNs menneskerettighetserklæring, barnekonvensjon, FNs konvensjon for mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) og andre relevante internasjonale konvensjoner.”*

Forankring i relevante samfunns mål og aktuelt lovverk for sosial- og barnevernsfagene

Universell utforming kan knyttes til FNs bærekraftsmål 4, om å sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og å fremme muligheter for livslang læring for alle. For studentene våre gjelder det også å tilføre kunnskap og bevissthet rundt oppgaver de skal utføre i praksis etter endt utdanningsløp. Blant annet gjennom å iverksette statlige idealer om å utrydde fattigdom og å arbeide for å sikre god helse og livskvalitet for alle innbyggere. Dette innebærer også å sette søkelys på strukturelle forhold som bidrar til å skape barrierer, som funksjonshemmende prosesser, praksiser, marginalisering og eksklusjon. Samtidig er det vesentlig å erkjenne at universell utforming omfatter mer enn bygningsmessige forhold, men også forhold som språk, ulikheter i forståelse, lese- og skrivevaner, psykiske helseutfordringer, tilgjengelighet til teknologiske hjelpemidler

med mer. Dette kommer fram i den internasjonale definisjonen på universell utforming som er beskrevet i FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med redusert funksjonsevne (CRPD, FN, 2006), ratifisert av Norge i 2013: “Med universell utforming menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming.”

Praksisfeltet kan også oppleve behov for at fremtidens profesjonsutøvere kan imøtekomme krav om universell utforming nedfelt i ulike lovverk, eksempelvis helse- og omsorgstjenesteloven, plan og bygningsloven, likestillings- og diskrimineringsloven, arbeidsmiljøloven, forskrift om rammeplan for barnehagens innhold, lover om universiteter og høyskoler, om fagskoleutdanning, om folkehøgskoler, om grunnskolen og den videregående opplæringa og i lov om offentlige anskaffelser.

I Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen som omhandler lovens formål står det: *“Formålet med loven er å bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til sosial og økonomisk trygghet, herunder at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig, og fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet. Loven skal bidra til at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud. Loven skal bidra til likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer.”*

Barnekonvensjonen (FN, 1989) bygger på fire hovedprinsipper: ikke-diskriminering, barnets beste, barnets rett til liv og utvikling, og barnets rett til å bli hørt. Områder av rettigheter deles videre inn i 1) retten til liv og helse, 2) til skolegang og utvikling, 3) til omsorg og beskyttelse og 4) til deltakelse og innflytelse. I Barnevernloven (BFD, 2021) kommer også behovet for å ha kunnskap om tilgjengelighet til tjenester frem, ettersom lovens formål §1: *“skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid. Loven skal bidra til at barn og unge møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse. Loven skal bidra til at barn og unge får gode og trygge oppvekstvilkår.”*

Forankring i lovverk for utdanningene

Definisjonen av universell utforming i CRPD, nevnt ovenfor, tar ikke forbeholdene som finnes i norske lovtekster, *“så lenge det ikke medfører en uforholdsmessig byrde på den*

utdannende institusjon”, eller for arbeidsgivere og myndigheter (jf. Lid, 2020).

Likestillings- og diskrimineringsloven (KLD, 2017) slår fast at studenter med funksjonshemming har rett til passende fasiliteter i deres læringsmiljø. Universitet og høyskoleloven (KD, 2005) slår videre fast at de utdannende institusjonene skal tilpasse læringsmiljøet for å imøtekomme behovene blant studenter med funksjonsnedsettelse til en mulig og fornuftig grad, uten å redusere de akademiske kravene i utdanningen. Høyere utdanning øker sjansene for sysselsetting blant alle, men effekten er dobbelt så sterk blant funksjonshemmede som blant andre. At den øker mye med utdanning rapporteres i flere norske studier (Bliksvær og Hansen, 2006; Fylling og Sandvin, 2009), og også i studier fra andre land (Berthoud, 2011; Newmann et al., 2011). Relevansen for å styrke utdanning aktualiseres gjennom Arbeidskraftundersøkelsen som i 2. kvartal, 2020, viste at funksjonshemmede hadde en sysselsettingsrate på 40,6 prosent, mot 73,4 prosent i befolkningen som helhet (SSB).

Regjeringen (KLD, 2019) sin handlingsplan for likestilling for mennesker med funksjonsnedsettelse 2020-2025, *Et samfunn for alle: Likestilling, demokrati og menneskerettigheter*, skaper en føring for hvordan man skal designe ulike aktiviteter i samfunnet for at alle skal kunne delta, uavhengig av kroppslige ressurser og funksjonsvariasjon, herunder utdanning, fritidsaktiviteter og arbeidsliv.

Begrepsavklaringer

Universell utforming (UU)

Den internasjonale definisjonen på UU er beskrevet i FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med redusert funksjonsevne (FN, 2006), som ble ratifisert av Norge i 2013:

“Med universell utforming menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming.”

Det vil si at hele befolkningens variasjon i funksjonsevne blir ivaretatt. Det handler om å fjerne eller redusere funksjonshemmende forhold gjennom utforming av politikk, politiske, sosiale og kulturelle institusjoner, bygde omgivelser og digitale plattformer (Helsedepartementet, 2001; Barne- Likestillings- og Inkluderingsdepartementet, 2016). Universell utforming er på denne måten en strategi for å skape et samfunn med deltakelse og likestilling for alle. Universell utforming er allikevel som et grovmasket nett

som ikke vil kunne fange opp alle, og i slike tilfeller vil det være behov for individuell tilpassing.

I sammenheng med sosial- og barnevernsfaglige utdanninger vil universell utforming gjerne gjelde sosiale omgivelser, sosiale og barnevernsfaglige tjenester og digitaliserte tjenester eller programmer rettet mot profesjonenes målgrupper.

Funksjon som et relasjonelt fenomen

Synet på det som beskrives som funksjonshemming i Norden er preget av det som benevnes som en relasjonell modell, hvor funksjonshemmingen oppstår i gapet mellom individets forutsetninger og omgivelsenes krav eller forventninger (Rydningen, Norenberg og Lid, 2016; Tøssebro, 2022). Individets forutsetninger, med den enkeltes skader eller funksjonsvansker i fokus, har historisk sett vært en vanlig tilnærming, innenfor det som kan beskrives som en mer medisinsk forståelse. Her er det den enkeltes mangler som skal «fikses» for at individet skal fungere best mulig (Rydningen mfl., 2016). Innenfor en mer sosial forståelse blir samfunnet identifisert som det som skaper funksjonshemming gjennom sine barrierer for deltakelse for alle. Den nordiske relasjonelle modellen har elementer av begge i seg, som grunnlag for hvordan alle skal kunne inkluderes og delta i samfunnets aktiviteter. Vi vil i vår sammenheng ha en individforståelse der vi, når det gjelder individets forutsetninger, også vil fokusere på ressursene hos individer framfor et ensidig fokus på individers begrensninger. Slik vi forstår den relasjonelle modellen, så må vi ta utgangspunkt både i nedsettelse i funksjon og ressurser for funksjon, hvis vi skal snakke om hva som er et individs forutsetninger.

I en forståelse av funksjonshemming som skapt i et komplekst samspill mellom individuelle nedsettelse eller utfordringer i funksjonsevne og samfunnsmessige barrierer, kan en forstå funksjonshemming som et komplekst eller *gjenstridig problem*, som krever komplekse løsninger. Disse løsningene kan være vesentlige eller til og med livsnødvendige, for at mennesker skal få muligheter til å utvikle seg og delta positivt i samfunnet. Løsningene trenger ikke bare å komme funksjonshemmede til gode, da mangfoldet blant befolkningen er rikt, med et vidt spenn i ulike behov.

I denne sammenhengen er forståelsen av at det menneskelige mangfoldet består av et utall funksjonsvariasjoner, både synlige og usynlige, vesentlig. Studentene vil møte et mangfold av mennesker i sin arbeidshverdag, og har behov for kunnskap for hvordan de kan tilrettelegge for andre i sin praksisutøvelse. Dette gjelder ikke kun å tilrettelegge eller

å finne løsninger på funksjonshemming som et problem, men å kunne legge til rette for at mennesker får tatt ut sine individuelle ressurser, om det gjelder arbeid, skole, familie, eller andre viktige livsområder.

Undervisning

Undervisning vil i dette beskrevne utviklingsprosjektet gjelde både undervisning i form av forelesninger, i faglige problemstillinger av mer praktisk art (kasus), og reelle faglige problemstillinger studenter møter i løpet av sine praksisperioder. Undervisning omfatter da både måten det undervises på og hva det undervises om.

Læring

I denne sammenhengen kan læring beskrives som kunnskapsdannelse som bidrar til engasjement og refleksjon, og en dypere form for læring, hvor det under undervisningen bringes frem konseptuelle endringer i forhold til den kunnskapen studenten aktivt søker, som er preget av eget initiativ for å oppsøke forståelse (Biggs 1999). God læring vil, slik vi ser det i denne sammenhengen, være preget av innsikt og utvikling av ferdigheter for å fremskaffe ny kunnskap gjennom samhandling, dialog, kommunikasjon og forhandling. God læring kan derfor dreie seg om utvikling av god handlingskompetanse, det vil si kompetanse til å håndtere ulike sosiale situasjoner.

Sosial- og barnevernsfaglige utdanninger

Prosjektet omfatter utdanninger på bachelor- og masternivå innenfor sosialt arbeid og barnevernspedagogikk ved NTNU. Det som kjennetegner disse utdanningene er at de kvalifiserer mot profesjonelt arbeid med barn, unge og voksne i framtidig praksisfelt.

Variasjoner i funksjon og universell utforming

Forskning viser at mennesker som beskrives som funksjonshemmede ofte møter holdninger som at de er syke, gjerne innenfor det en kan kalle et medisinsk fokus. De møtes med generelle beskrivelser av hva funksjonsvariasjon handler om, mens de opplever seg selv som normale individer med litt ekstra behov for assistanse (Tøssebro, 2022). Dette innebærer videre et ønske om å bli møtt ut fra sine individuelle ressurser, behov og preferanser. Slik kunnskap innebærer at sosial- og barnevernsfaglig

profesjonsutdannede må være i stand til å utforske møtene med mennesker med variasjon i funksjon, slik at de personlige sidene ved det å erfare behov litt utenom det vanlige får komme til uttrykk. Samtidig viser forskning at mange funksjonshemmede ikke opplever at de har tilgang til de samme godene i samfunnet som ikke-funksjonshemmede har, og at universell utforming på ulike områder i samfunnet er et viktig aspekt ved målet om økt tilgjengelighet for alle i samfunnet vi lever i (Regjeringen, 2019).

Funksjonshemmede studenter investerer mer tid og ressurser enn deres medstudenter for å håndtere utfordringer som de møter i sin akademiske studiehverdag (Järkestig Berggren et al., 2016; Lopez-Gavire og Morina, 2015; Svendby, 2023). Mange studenter vegrer seg også for å avsløre sin funksjonshemming med hensyn til frykten for stigmatisering, ulik behandling eller eksklusjon (Clairborne et al., 2011; Magnus og Tøssebro 2014; Svendby, 2020).

En studie av Langørgen og Magnus (2018) utforsket fasilitatorer og barrierer for funksjonshemmede studenters deltakelse på campus. Studien viser at studentene i stillhet forsøker å bygge broer for å dekke gapet mellom egne forutsetninger og omgivelsenes krav. Studentene møtte barrierer for deres deltakelse i academia med hensyn til både funksjonsnedsettelse og miljømessige faktorer. Tilrettelegging krever at veiledere og lærere må få mulighet til å bli kjent med studentene, og deres ressurser og utfordringer. Langørgens studie viser at studenter i høyere utdanning også opplever utfordringer med å møte et studietilbud som ikke er universelt utformet, og som til stadighet medfører at en må kjempe for individuelle tilpassinger.

Svendby (2020) utførte en intervjuundersøkelse med undervisere i høyere utdanningsinstitusjoner i Norge som informanter. Hun avdekker at det eksisterer lite kunnskap og informasjon om inkluderende undervisning, og beskriver hvilke individuelle strategier underviserne har utviklet i sin kontekst. Hun konkluderer med at undervisere i høyere utdanning ikke nødvendigvis er bevisst sitt ansvar for inkluderende undervisning, og det at det i en studentgruppe kan være stor variasjon i behov. Forfatteren foreslår å lage en digital plattform, eller et fysisk forum, innen utdanningsinstitusjonene, eller på tvers av disse, der lærere kan diskutere utfordringer på dette området, gi råd og komme med kreative ideer. På bakgrunn av denne undersøkelsen har Svendby i 2023 utgitt en bok som omhandler universelt tilgjengelig undervisning i høyere utdanning med helt

konkrete forslag om hva undervisere bør tenke på når de skal undervise. Mangfold og usynlige funksjonsnedsettelse blir framhevet. Svendby tar for seg temaene pedagogisk miljø, visuelt miljø, lydmiljø, fysisk miljø og digitalt miljø. Svendby beskriver derimot ikke innholdet i undervisningen og hvordan det blir undervist om universell utforming i praksis.

I amerikansk kontekst undersøker Burgstahler (2021) hvilke erfaringer som ble gjort under pandemien. Hun stiller også opp en konkret visjon og konkrete forslag til hvordan man kan gjøre undervisningen inkluderende for de som har en eller annen form for funksjonsnedsettelse. Hennes artikkel omhandler mest digital tilrettelegging av undervisningen, men bidrar også som en del av et større bidrag til hva som kan gjøre undervisningen mer tilgjengelig.

Felles for den mye av den refererte litteraturen over, er at den omhandler studenter med behov for tilrettelegging, at det kan være vanskelig for studentene å be om tilrettelegging, og kommer med forslag til hva som kan gjøres for å inkludere alle. Litteraturen tar ikke for seg undervisning *om* hvordan studenter kan møte personer med behov for tilrettelegging når de er ferdig utdannet.

Lid (2020) går inn på undervisning *om* funksjonsnedsettelse og tilrettelegging. Hun har i boka "Universell utforming og samfunnsdeltakelse" også omtalt høyere utdanning som arena der behov for universell utforming er betydelig. I denne sammenhengen fremmer hun at lærekreftene må disiplinere seg selv for å kunne møte studenter med ulike behov (s.127). *Samtidig* skal universiteter og høyskoler formidle til studentene at de vil møte mennesker med variasjon i funksjon og behov i sin praksis etter endt utdanning. Utdanningssystemet har derfor som oppgave å gi studentene innsikt og verktøy til bruk i sitt framtidige virke, hevder Lid. Videre knytter forfatteren universell utforming til brukermedvirkningsbegrepet, et begrep som er mye anvendt innenfor sosial- og helsefag. Brukermedvirkningsprinsippet er forankret både i FNs konvensjoner og norsk lovverk.

Aktiviteter i prosjektet

Workshop som oppstart/kick-off

11. februar 2022 arrangerte vi en workshop der vi hadde invitert forskere og egne vitenskapelig ansatte til å innlede om funksjonsnedsettelse og universell utforming. Oppdragsgiver i HK-dir gav også en innledning om viktigheten av temaet. Ansatte ved Institutt for sosialt arbeid, studenter og representanter for interesseorganisasjoner for mennesker med funksjonsnedsettelse var invitert for å delta i gruppearbeid og i felles erfaringsutveksling. Gruppene var satt sammen på tvers. Målet var å skape en mer felles forståelse for universell utforming og peke på retning for det videre arbeidet med temaet

Innlegg i løpet av dagen dekket ulike aspekter ved funksjonsnedsettelse og betydningen av universell utforming (program vedlagt).

Jan Tøssebro, professor emeritus i sosialt arbeid, trakk noen historiske og politiske linjer om hvordan funksjonsnedsettelse har vært forstått og behandlet gjennom ulike perioder. Han stilte spørsmålet om hvorfor vi snakker om "tilrettelegging" for noen på områder folk flest tar som en selvfølgelig, tilgjengelig infrastruktur. Han reflekterte også over forståelsen av funksjonshemming, som individuell og medisinsk, eller som skapt av sosiale og samfunnsmessige barrierer.

Karin Høyland, seniorforsker ved SINTEF, tok for seg om "Inkluderende arkitektur" og om hvordan fysiske strukturer påvirker ulike brukerperspektiv. Hun snakket om hvordan inkluderende design krever innsikt i ulike brukergruppers behov, ønsker og bruksmønstre. Lovverk og standarder kan gi føringer og sette begrensninger for hvordan vi vurderer tilgjengelighet og menneskelige behov. Hun viste også eksempel på at brukstilpassede bygninger som institusjoner ofte får et standardisert og lite personlig preg, noe som påvirker opplevelsen for både den som bor der og de som kommer på besøk.

Ved Institutt for sosialt arbeid er det et nyoppstartet mentorprosjekt for førsteårsstudenter, der medstudenter blir engasjert som mentorer/støttepersoner for studenter som opplever behov for bistand til å finne seg til rette i studenttilværelsen. Intensjonene for dette prosjektet ble presentert av Marianne Nilsen, førsteamanuensis og Marie Florence Moufack, studieprogramleder, begge fra Institutt for sosialt arbeid.

Eli Langørgen, førsteamanuensis, institutt for nevromedisin og bevegelsesvitenskap rapporterte fra sitt doktorgradsprosjekt, og beskriver hvordan studenter med ulike forutsetninger opplevde møtet med akademia (universitetet). Mange opplevde det utfordrende å finne fram til de tilrettelegginger og løsninger de hadde behov for, og ble "kasteballer" mellom ulike system. Videre fortalte hun at veiledere og lærere finner det utfordrende å tilrettelegge for alle fra start da de vil møte studenter med utfordringer som må møtes på ulike måter, som en ikke har erfaring med eller kunnskap om fra før. Dette krever, sier hun, at en blir kjent med studentene, deres ressurser og utfordringer. Digitale tjenester som ledd i samhandling på tvers av tjenester og mellom brukere og tjenester, var tema for Janne Liaaen, Ph.d. stipendiat, institutt for nevromedisin og bevegelsesvitenskap, sitt innlegg. Hun forteller om at digitale tjenester kan oppleves som utilgjengelige, som enveiskommunikasjon fra tjenestene og at det er en informasjonsoverflod brukere må forholde seg til. Standarder ivaretar ikke alltid mangfoldet og tilpasninger blir ikke alltid brukt. Hun sier at digitale tjenester har et enormt potensial, og har en "bønn til de som jobber med studenter", at det er viktig å formidle at universell utforming også gjelder for den digitale verden, ikke bare den fysiske.

Innspill fra gruppediskusjonene

Gruppearbeid og diskusjoner genererte erfaringsutveksling og innspill (Spørsmål vedlagt). På spørsmål om hva likestilling og mangfold innebærer i praksis, ble det sterkt framhevet at akademia må inkludere brukere og brukerorganisasjoner i større grad og virkelig *lytte til* hva de sier om behovene. Reell medvirkning er avgjørende for å oppnå og gjennomføre universell utforming. Det blir sagt at ekspertene er de som lever i et funksjonshemmende samfunn - altså må aktuell og fersk kunnskap komme nedenfra, ikke ovenfra. "Ekspertene" må i større grad inn i kunnskapsutviklingen, slik at den ikke blir for akademisk.

Det blir anbefalt å løfte blikket og perspektivet ut over egen profesjon mot et helhetlig perspektiv når det gjelder omgivelser, funksjon og tilgjengelighet. Løfte perspektivet fra individnivå til samfunnsnivå, og se teknologi og tekniske krav/løsninger i sosial kontekst. Det anbefales undervisning og bevissthet om at studenter vil møte et rikt mangfold av mennesker i sitt framtidige faglige virke, og at kunnskap om universell utforming kan gi større bredde i forståelsen av mangfold for og hos våre studenter.

Et poeng som ble diskutert var bevissthet rundt maktstrukturer som gjør seg gjeldende i møte med brukere, og hvordan kommunikasjon kan foregå på en inkluderende måte. Noen presiserer at universell utforming ikke er en løsning, men en holdning. Holdningen om deltakelse og inkludering må introduseres ved oppstart av studieåret, og gjerne være et tema for fadderuken, blir det sagt.

Spørreundersøkelse blant studenter ved Institutt for sosialt arbeid

Studentene ved sosionom og barnevernsfaglige bachelorutdanninger og masterutdanningene ved Institutt for sosialt arbeid fikk i mai 2022 tilsendt en spørreundersøkelse om universell utforming som tema i undervisning og behovet for kunnskap om dette i undervisning og i videre praksis. Til sammen svarte bare 55 av rundt 600 studenter på undersøkelsen, knapt 10 prosent, som er en marginal svarprosent. Svarene må derfor kun anses som en pekepinn på hva som kan tenkes å være erfaringene blant studentene våre, og må sees i sammenheng med annen innsamlet informasjon og egne erfaringer. Studenter ved sosialt arbeid står for nesten 55 prosent av svarene, barnevernsstudenter utgjør 31 prosent av respondentene, og masterstudenter i funksjonshemming og samfunn utgjør nesten 15 prosent. Det må tas i betraktning at spørreundersøkelsen ble gjort mot slutten av vårsemesteret, noe som muligens har medført lav deltakelse. Studentene hadde mulighet til å skrive utfyllende svar på noen spørsmål (spørreskjema vedlagt).

I undersøkelsen blant studentene er det omtrent 30 prosent som svarer "ja", på spørsmål om de opplever at universell utforming har vært et gjennomgående tema i undervisningen de har deltatt i, og omtrent 70 prosent svarer "nei". Dette kan indikere at universell utforming som tema blir lite undervist i ved utdanningene, samlet sett. For dem som har hatt universell utforming som et gjennomgående tema i undervisningen, svarer studentene at de tenker at det kan ha sammenheng med at universell utforming passer spesielt til emnet det undervises i og at universell utforming er diskutert i samfunnet i tilknytning til dette emnet. For dem som ikke har hatt universell utforming som tema i undervisningen, svarer flere at det handler om kompetanse (fra undervisere) og ressurser i undervisningen, heller enn at universell utforming ikke har relevans for temaet det undervises i. Alle studentene som har besvart undersøkelsen svarer at universell utforming er viktig for dem som fagpersoner. Tabellen nedenfor viser at blant disse svarene om årsaker til at universell utforming oppleves som viktig for studentene som

fagpersoner, rangeres de i følgende rekkefølge, basert på prosentvist positive “ja”-svar blant deltakende studenter (flere svar mulig).

Rangering av svar	Antall svar	Prosent
Jeg vil møte personer med synlige og usynlige utfordringer i praksis	47	85,5
Det er viktig at datateknologiske verktøy er lett å bruke for alle	37	67,3
Jeg må uansett kunne møte brukerne mine på en egnet måte	31	56,4
Jeg vil møte funksjonshemmede i praksis	31	54,5
Jeg vil ha nytte av kunnskap om universell utforming for egen del	29	52,7

Undersøkelsen viser videre at 68,5 prosent av studentene opplever at de kan reflektere kritisk over tjenestetilbudet i lys av universell utforming og tilgjengelighet for mennesker innen eget praksisfelt. 31,5 prosent svarer at de ikke kan det. Når det gjelder det å ha faglige redskaper for å øke tilgjengeligheten til tjenester for målgrupper ute i praksisfeltet svarer 41,8 prosent at de har faglige redskaper for å øke tilgjengeligheten, mens 60 prosent svarer nei.

Mange kommer med forslag til hvilke fag som kan være aktuelle for å si noe om universell utforming. En student oppsummerer: “[tror] at det kunne vært relevant å trekke inn i alle fag. Det er bedre med en setning eller to om temaet ofte enn ingenting i det hele tatt. Det handler om å få oss til å se sammenhenger og problemer på områder vi er blinde for disse nå, og det trenger ikke ta så altfor mye tid eller ressurser.” En annen student sier det samme og tilføyer: “og spesielt fokuseres mer på i praksisemnene. Det å møte mennesker med utfordringer kan være en utfordring for sosialarbeideren også, så det å få gode verktøy for å imøtekomme mennesker på en god og respektfull måte, og inneha grunnleggende informasjon om gode former for universell utforming er vesentlig. Også det å ha kunnskap om hvordan søke informasjon om universell utfordring vil være et godt utgangspunkt, slik at sosialarbeideren oppleves kompetent i sitt arbeid.”

På spørsmål om ønsker for hvordan undervisning om universell utforming kan gis svarer 74,5 prosent at de ønsker at dette blir gitt gjennom forelesninger, 89,1 prosent ønsker undervisning gjennom arbeid med praktiske eksempler og 61,8 prosent ønsker å lære om universell utforming gjennom direkte problemstillinger i praksisperiodene de har i løpet av studiet (her var flere svar mulig).

Samlet sett gir undersøkelsen blant studenter indikasjoner på at det å undervise om universell utforming er ønsket, men lite implementert i emnene i studieprogrammene. Alle studentene mener at universell utforming er et relevant kompetanseområde for utdanningsprogrammene ved ISA, og begrunner dette med at de vil møte et menneske med et mangfold av funksjonsvariasjoner i sitt arbeid.

Prosjektoppgave fra sosionomstudenter

For å prøve ut hvordan vi kunne trekke universell utforming som tema i undervisningen, veiledet vi våren 2022 studenter som skulle skrive en studentoppgave knyttet til universell utforming i undervisningen i emnet BSA2007, "Profesjonsutøvelse i lokal og global kontekst". Utlysningen av temaområdet for studentene var som følger: *"Universell utforming (UU) kan knyttes til FNs bærekraftsmål 4 om å sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle. Når det gjelder praksisfeltet for sosialt arbeid handler det om arbeid for utrydding av fattigdom og å sikre god helse og livskvalitet, områder som studentene skal være rustet til å arbeide med etter endt utdanning. Det er viktig at sosialarbeidere og masterstudenter får erfaring med universell utforming gjennom sine utdanninger så de kan praktisere det i sine yrkesfelt i etterkant. Spesielt gjelder dette å sette fokus på strukturelle forhold som bidrar til å skape barrierer som funksjonshemmende prosesser, praksiser, marginalisering og eksklusjon. Dette gjelder for mennesker innenfor ulike kontekster og i ulike faser av livet."*

Faglig innhold i dette emnet er at: «emnet skal gi innsikt i samfunnsvitenskapelige metoder, gi studentene erfaringer med å gjennomføre alle ledd i en forskningsprosess og å jobbe i gruppe. Studentene skal anvende samfunnsvitenskapelige metoder til å undersøke et selvvalgt tema som er relevant for sosialt arbeid på individ, gruppe og samfunnsnivå. Dette gir studentene mulighet til faglig fordypning i tema som de selv velger. Tema som skal undersøkes formuleres i en problemstilling, som så skal belyses gjennom datainnsamling i felt, pensum og annen litteratur. Fremgangsmåten i og resultater av undersøkelsen skal presenteres i en rapport i et vitenskapelig format.» (ntnu.no)

Tanken bak å presentere universell utforming som temaområde, var at studenter i fellesskap kunne velge seg en aktuell problemstilling og skrive felles prosjektoppgave om temaer knyttet opp mot universell utforming. Dette ville gi anledning til en aktiv læringsform som engasjerte studenter med ulike holdninger og erfaringer i

læringssituasjonen, ved å bidra til en mer aktiv læringsform (Biggs, 1999) for studenter kjennetegnet ved overflatelæring i læringssituasjonen.

En gruppe valgte å skrive om universell utforming, relatert til undervisning i grunnskole. Studentgruppen som valgte seg dette temaet for prosjektet skrev en oppgave med problemstillingen "Hvilke erfaringer har spesialpedagoger på ungdomstrinnet med tilrettelegging og inkludering for elever med lærevansker?"

Å ha universell utforming som tema for gruppeoppgaver synes å påvirke studentenes tenkning både om det å hensynta hverandre i gruppeprosessen og å gi innsikt i universell utforming knyttet til deres interessefelt. Ved å samle intervjudata lærer de også å ta inn perspektiver på hva universell utforming innebærer for andre, fortolkningsrommet for hva som legges inn i begrepet, og hvilke løsninger andre mennesker ser som gunstige eller uheldige. Dette er positivt ettersom universell utforming er et relativt nytt fenomen, og som må utforskes heller at det finnes en fasit. Det vil alltid være fordeler og ulemper, og gjennom å diskutere tema med andre lærer studenter noe om kompleksiteten ved temaet. Som del av det faglige innholdet i emnet, vil studentene gjennom gruppens empiriske studier få økt innsikt i hvordan faktorer på samfunnsnivå kan få betydning for menneskers livsbetingelser. Her kan det være naturlig å bevisstgjøre studentene på hvordan en universell eller tilgjengelig utforming av samfunnsmessige forhold får betydning for deltakelsen for alle, eller hvilke samfunnsfaktorer som skaper barrierer for flere eller enkelte grupper av mennesker. Et av læringsutbyttene for dette emnet er kunnskap om arbeid i grupper og om gruppeprosesser. Kunnskap om universell utforming kan bidra til at studentene reflekterer rundt hvordan en kan legge til rette for at alle medlemmer av gruppen kan få best mulig mulighet til å delta. Et utilsiktet læringsaspekt oppstod, da gruppen opplevde at det var ulike holdninger, kulturerfaringer og andre utfordringer i gruppen som utløste en samarbeidsbarriere, uten at det var knyttet til utfordringer hos den enkelte. Her måtte de få veiledning for å kunne avdekke og finne løsninger som bidro til en tilgjengelig kommunikasjons og samarbeidsform, slik at de kunne fullføre prosjektoppgaven sin. Å tilby et slikt temaområde for prosjektoppgaven, kan ses som å gi mulighet for undervisning om universell utforming i praksis.

Workshop blant ansatte ved ISA

I forbindelse med den første workshopen om universell utforming hvor ansatt ved de respektive bachelorutdanningene ved ISA var invitert vår 2022, kom det noen tilbakemeldinger på at universell utforming var et veldig abstrakt tema å arbeide med. Ansatte så seg ikke alltid kompetente eller hadde tid til å arbeide med dette som del av undervisningen. Enkelte vitenskapelig ansatte gav uttrykk for synspunkter som gikk i retning av at det ikke var så relevant for undervisningen de hadde, og studentundersøkelsen om universell utforming gjenspeilte at universell utforming var et tema det ikke ble undervist mye om. Dette førte til at vi som arbeidet med prosjektet om universell utforming som tema i undervisningen, begynte å få en forståelse av at vi måtte aktualisere problemstillinger som kunne vise relevansen av temaet innenfor ulike situasjoner og kontekster. Workshopen for ansatte, slik den opprinnelig var tenkt, skulle lede til resulterende planer om innholdet i undervisningstilbudet. Denne målsettingen ble for ambisiøs, særlig på grunn av snever tidsramme for workshopen. Vi vurderte at det viktigste under workshopen høsten 2022, ble å gi grunnlag for refleksjoner omkring hva universell utforming kan bety i kollegiet og i undervisningen, mer enn å få konkrete tilbakemeldinger fra kolleger.

Vi utarbeidet tre kasusbeskrivelser med noen spørsmål for å aktualisere tema og diskusjoner om kompetanse for å arbeide med universell utforming. Slike kasusbeskrivelser er ofte benyttet i undervisningen med studentene, og derfor en arbeidsform vi forventet at de ansatte opplevde som nyttige og velkjente når de selv skulle reflektere over et tema (De ulike kasusbeskrivelsene er vedlagt).

Dette tiltaket synes å bidra til ønsket engasjementet i læringssituasjonen for de ansatte. I tidligere diskusjoner rundt universell utforming som tema i undervisningen, har ansatte hatt en tendens til å gi uttrykk for å ha lite kapasitet til å undervise om tema, eller at temaet ikke er en del av den ordinære undervisningsplanen og ikke koblet til læringsutbyttebeskrivelsene. Under første workshop kom det frem at universell utforming ikke trenger være et særtema i undervisningen, men kan kobles til og aktualiseres i forhold til i allerede eksisterende emner. I workshop 2 snudde stemningen, og ansatte virket mer motiverte for refleksjoner rundt hva universell utforming kunne innebære i undervisningen for å møte de brukergruppene vi utdanner studenter til å arbeide med. Erfaringene peker i retning av at universell utforming er vanskelig eller for abstrakt å formidle som et generelt tema, men at det er enklere å få frem perspektiver på universell

utforming når det kobles til konkrete kasus. Årsaken til dette kan være at det dermed skapes en forestilt situasjon, en situasjon som er enklere å konkretisere og forstå, og som berører opplevelsese- og følelsesaspekter til de som skal lære. Dette kan være et poeng uavhengig av om det er vitenskapelig ansatte selv som skal lære om tema, eller om det gjelder studenter. Det kom også fram i workshopen at det er viktig kompetanse å snakke med og spørre de som innehar utfordringene om hvordan de ønsker å bli møtt. Dette samsvarer med kunnskapen fra workshop 1, der det ble påpekt at kunnskap må forankres nedenfra, fra "eksperter" på funksjonsnedsettelse.

Eksperter i Team (EiT)

Et tiltak for å bidra til mer undervisning om universell utforming var å etablere en EIT landsby «Universell utforming for mangfoldig deltakelse» våren 2023. Eksperter i team er en erfaringsbasert samarbeidsform hvor intensjonen er at studenter skal kunne utvikle samarbeidskompetanse ved å reflektere over og lære av konkrete samarbeidssituasjoner i gjennomføringen av et prosjekt. Studentene arbeider i tverrfaglige team med deltakere fra ulike studieprogram. Det tverrfaglige teamarbeidet benyttes til å utvikle samarbeidskompetanse, som gjør teamarbeid mer produktivt. Landsbyen omfattet 29 masterstudenter, fordelt på 17 ulike masterprogram. 8 studenter deltok fra våre egne masterprogram ved Institutt for sosialt arbeid, hvorav 6 masterstudenter fra funksjonshemming og samfunn og 2 studenter fra sosialt arbeid. Landsbyen ble introdusert med fokus på universelt utformede løsninger som treffer det brede lag av befolkningen, det vil si løsninger som vil komme de fleste av oss til gode. Samtidig vet vi at det er noen mennesker som står i større fare for å ikke kunne delta i samfunnet på lik linje med andre, og hvor universelt utformede løsninger blir spesielt viktige. Særlig viktig med tanke på universell utforming er tilgjengelighet til utdanning, arbeid, kultur og offentlige rom. I landsbyen jobbet vi med å bli kjent med innholdet i begrepet universell utforming og å identifisere områder hvor et tverrfaglig samarbeid kan bidra til mer universelle løsninger som kan komme hele befolkningen til gode.

Landsbyen ble planlagt med en introduserende forelesning om universell utforming av Inger Marie Lid, professor tilknyttet masterutdanning i Medborgerskap og samhandling, VID vitenskapelige høyskole, allerede første landsbydag. Dette ble gjort med målsetting om at alle studentene med de ulike fagbakgrunnene de representerte, skulle få mulighet til å etablere en felles forståelse for hva universell utforming er, før de gikk i gang med

planlegging av prosjektarbeidet. Videre ble det presentert oppdrag fra ulike oppdragsgivere eller samfunnsaktører. Oppdragene bestod av problemområder skissert av oppdragsgiverne som studentene kunne konkretisere en problemstilling innenfor. Oppdragsgiverne var representanter fra NAV, Funksjonshemmedes fellesorganisasjon og Hitra kommune. Studentene ble allerede første landsbydag delt inn i 6 studentgrupper som skulle utvikle og beskrive et produkt gjennom en prosjektrapport. I tillegg skulle de skrive en prosessrapport om prosessen i det tverrfaglige gruppearbeidet. En kort beskrivelse av de ulike produktene som studentene utviklet og rapporterte fra denne våren er vedlagt.

Å arrangere en landsby innenfor temaet universell utforming vurderes som et veldig godt tiltak for å bidra til masterstudenters læring om temaet. Vi som underviste opplevde studentene som veldig engasjerte, og evalueringen av landsbyen gjennomført blant studentene pekte i samme retning. Ikke bare økt bevissthet om mangfoldet av utfordringer og ulike løsninger/produkter universell utforming berører, men også gjennom gruppearbeidet gav studentene uttrykk for økt bevissthet om behovene til mangfoldet av behov hos studentene i gruppa. Vi gjennomførte en egen undersøkelse om studentenes kunnskap om og behov for å lære om universell utforming. Denne pekte i retning mot at studentene hadde fått mer forståelse for hva universell utforming kunne handle om, at det både handler om materielle og sosiale forhold, om samspill mellom individ og miljø osv. Enkelte gav uttrykk for å ville jobbe videre med temaet, enten i sin masteroppgave eller i fremtidig jobb.

Som ledd i læringsutbyttet for masterstudiet i funksjonshemming og samfunn, hvor de fleste av ISAs masterstudenter deltok fra, er at de kan anvende og kontekstualisere kunnskapen i en bredere samfunnsvitenskapelig analyse. I landsbyen får masterstudentene mulighet for å bidra med sin kunnskap innen funksjonshemmingsfeltet til å analysere aktuelle problemstillinger når det kommer til universell utforming og å tenke løsninger i tverrfaglig samarbeid. I diskusjonene sammen med studenter fra andre studieprogram gis det gode muligheter for å løfte fram nye problemstillinger, og å tenke innovative løsninger aktuelt for nye studier av funksjonshemming og samfunn. En del av den generelle kompetansen er å kunne delta kritisk i samfunnsdebatter om funksjonshemmende barrierer eller mulighet for samfunnsdeltakelse og inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse. Ved at det deltar studenter fra andre studieprogram kan nye perspektiver bidra til en mer kritisk evaluering av de gjeldende måtene å tenke om funksjonshemming og løsninger for deltakelse i dagens samfunn.

To av oppdragsgiverne deltok også på den avsluttende presentasjonen fra gruppene, og gav uttrykk for at samarbeidet bidro til en lærerik erfaring. En tilbakemelding fra oppdragsgiveren som representerte NAV, var at det er viktig at kommende profesjonsutøvere som jobber i alle deler av samfunnsplanlegging, enten det er i stat eller kommune, kjenner til betydningen av universelt utformede løsninger. Årsaken til dette er at tilgjengeligheten til alle deler av hverdagslivet, fra man er barn til voksen, er det viktigste for at en som voksen sitter med utdanning og erfaring som styrker ens muligheter for å komme ut i arbeidslivet. Hvis veien blir lettere å gå på vei mot arbeidslivet, så vil ideelt sett færre med variasjoner i funksjon ha behov for NAV. Ved at prosjekt var knyttet til en oppdragsgiver på denne måten, kunne det bidra til en autentisk læringssituasjon (Aadland & Aaboen, 2020), som handlet om å se muligheter for å bidra i praksisfeltet, å kommunisere sine fagspesifikke ferdigheter med andre og å arbeide kreativt i tverrfaglig samarbeid.

Landsbyen ble også tidlig kontaktet fra prosjektleder for Innovasjon og utvikling i Trondheim universitetskommune, som ønsket at det ble laget en podkast ([KAI-podden](#)) om samarbeidet mellom NAV og EiT-landsbyen, som et bidrag for inkludering av et mangfold av mennesker i arbeidslivet. Dette gav en av gruppene en reell mulighet til å lære at prosjektet hadde videre betydning for å tenke universell utforming i praksisfeltet for sosialt arbeid. Når det gjelder studentenes læring i denne landsbyen så vurderer vi det, på bakgrunn av tilbakemeldinger fra studenter og samarbeidende oppdragsgivere dithen at undervisningen bidro til kompetanseheving. Undervisningen bidro til økt innsikt i universell utforming som et komplekst svar på komplekse utfordringer i samfunnet. Likeså at når det gjelder å få en teoretisk forståelse av universell utforming, handler det om å utvikle egenskaper til å analysere situasjoner, å se aktørene som berøres og å samhandle om løsninger.

Vi inviterte også ansatte ved instituttet til å delta på den innledende forelesningen om universell utforming og til presentasjonene til studentene, men ingen dukket opp den dagen studentene presenterte sine prosjekter.

Å undervise om universell utforming kan kanskje åpne for at studenter med tilretteleggingsbehov (som følge av at universitetet ikke er universelt utformet) tør å påpeke behov i større grad. Erfaringer fra landsbyen aktualiserer dette, ettersom det allerede før oppstart ble påpekt behov blant studenter.

Drøfting og veien videre

Manglende kunnskap om og innsikt i behov for praksisrettet kompetanse om universell utforming

Universell utforming kan framstå som en utopisk strategi og ideal. Universell utforming er samtidig av betydning for alles hverdag, og dermed noe å strebe etter.

Universell utforming er per i dag ikke eksplisitt anerkjent og iverksatt som kompetanseområde ved Institutt for sosialt arbeid sine fagprogrammer. Ett unntak er masterutdanningen i *Funksjonshemming og samfunn*, der kunnskap om tilrettelegging av omgivelsene for mennesker med funksjonsnedsettelse er et «naturlig» tema gjennom studiet.

Visjonen for prosjektet er at både undervisere og studenter skal være kompetansebærere om universell utforming. Undervisere må da kunne undervise studenter om universell utforming slik at studenter kan tilrettelegge for et rikt mangfold av mennesker i praksisfeltet for sosial- og barnevernsfaglig yrkesutøvelse. Det kan være vanskelig for undervisere å ha oversikt over hvor viktig universell utforming er og vil derfor trenge kompetanse på hva dette innebærer og for hvilke situasjoner universell utforming gjør seg gjeldende. En må altså ha kunnskap om universell utforming for å kunne vurdere om det er relevant eller ikke i emnene som undervises i. Er kunnskapen om universell utforming og hva som ligger bak strategien mangelfull, er det lett å vurdere den som irrelevant.

Som et resultat fra erfaringene i dette prosjektet ser vi også at universell utforming kan bli et for vidt begrep, og som det kan være vanskelig å forstå uten at det knyttes til spesifikke problemstillinger. Det universelle ser ut til å kunne bli så vidt at det kan oppleves som en utopisk forestilling, det innebærer mange motsetninger i behov, og det kan fremstå for lite kontekstbundet med hensyn til hvilke brukere en har eller kan forvente seg å ha med å gjøre. I andre sammenhenger ser vi at begrepet inkluderende design benyttes. Erfaringene vi har gjort oss i dette prosjektet tyder på at det å heller benytte et begrep som inkluderende er lettere, fordi begrepet inkludering og innholdet i begrepet er mer kjent for folk flest. Begrepet inkluderende synes fra våre erfaringer å åpne for å se på sammenhengen mellom flere sammensatte forhold, som språk, kultur,

minoritet, funksjonsnedsettelse m.m. Ved å benytte begrepet inkluderende fremstår det derfor lettere å rette fokuset mot tilgjengelighet og deltakelse for flest mulig i en gitt sammenheng. Dette uten at en handlingslammelse oppstår fordi en skal tenke på alle mulige behov, også det som fremstår nærmest urealistiske.

Én innfallsvinkel til å heve kompetansen generelt blant ansatte ved instituttet er at kravet om kunnskap kommer som en tydelig forventning ovenfra i organisasjonen, eller som et behov fra studentene. Vi har gjennom denne rapporten synliggjort at studentene etterspør kunnskap om universell utforming som et aktuelt kompetanseområde, og i seksjonen om hva vi har gjort i prosjektet har vi derfor redegjort for trekk fra to studentundersøkelser (se side 18 og 24).

Praksisfeltet kan også oppleve behov for at fremtidens profesjonsutøvere kan imøtekomme krav om universell utforming, som er nedfelt i ulike lovverk, som beskrevet innledningsvis (se side 11). Innspillene fra deltakende interesseorganisasjoner fra Workshop 1 viser tydelig at mennesker som har funksjonsnedsettelser har forventninger om at profesjonsutøverne skal erverve seg kunnskap om hvordan mennesker som lever med funksjonsutfordringer ser for seg at tjenester og samfunn kan utformes. Kunnskapen tilegnes gjennom dialog og medvirkning. Det ønskes at utvikling av undervisning ikke er en ren “akademisk øvelse”, men forankret “nedenfra”, i behovene blant dem vi utdanner studenter til å arbeide med.

Universell utforming kan knyttes til tilrettelegging for mangfold, brukermedvirkning og forståelsen av komplekse problemer

Dersom alle grupper skal inkluderes er det nødvendig med praksisforskning og læring i og for praksis. I Norge er universell utforming og et samfunn hvor alle kan delta både et politisk mål og en rettighet (Likestilling- og tilgjengelighetsloven; Regjeringen, 2019). I undervisningen som foregår på masterutdanningen i funksjonshemming og samfunn er dette allerede et aktuelt tema som det undervises om, for å gjøre studentene i stand til å sette et kritisk søkelys på samfunnsskapte barrierer for deltakelse for mennesker med funksjonsvariasjon.

Erfaringer fra dette prosjektet tilsier at universell utforming er et aktuelt tema som kan knyttes til mange emner som det undervises om på bachelorprogrammene i sosialt arbeid og barnevern. Brukermedvirkning er for eksempel et velkjent begrep som det

allerede undervises mye om på alle studieprogram ved Institutt for sosialt arbeid, og hvor mer universelle løsninger for medvirkning kan anses vesentlige for å få frem ulike behov hos brukere og brukergrupper.

I studieprogrammene kan man vurdere behovet for å utarbeide nye emner eller legge planer om hvordan universell utforming kan dras inn som tema i allerede eksisterende undervisningsopplegg, gjennom å inkludere begrepet i læringsutbyttebeskrivelser for relevante emner. Man bør også inkludere kunnskap om universell utforming når det gjelder studentveiledning, praksisveiledning, mentorordninger og ved tilbakemeldinger på studentenes arbeid.

EiT har vært en arena for å utvikle undervisning om universell utforming ved ISA. EiT har målsetting om at studenter skal kunne jobbe med samfunnsrelevante utfordringer, og det kan ut fra erfaringene hevdes at landsbyen med universell utforming som tema møter både NTNU og Institutt for sosialt arbeid sine visjoner om entreprenørskap og innovasjon. Undervisning skal fremme bevissthet om faktorer som kan innebære barrierer, hvilke behov, vilje til å utforme et inkluderende miljø.

Manglende kunnskap om tilrettelegging av undervisningen og svake støttesystemer i organisasjonen

Studentene vil også selv representere ulike behov for tilrettelegging av undervisningsmiljøet, og innebærer på denne måten en første læringsarena for forståelsen av andre og for tilrettelegging. Erfaringer fra dette prosjektet peker i retning av at det kan eksistere for lite kunnskap om tilrettelegging av undervisningen og svake eller manglende støttesystemer i NTNU. Studentenes rett til universell utforming er nedfelt både i nasjonal og internasjonal lovgivning. Lov om likestilling og diskriminering sier spesifikt at “[s]tuderter med nedsatt funksjonsevne har rett til egnet individuell tilrettelegging med hensyn til læringssted, undervisning, læremidler og eksamener, for å sikre like muligheter for opplæring og utdanning” (Lovdata). Dette er et sørge-for-ansvar for at studentene skal få med seg det det blir undervist om.

Det ligger mye digital informasjon om universell utforming av undervisning på NTNU sine interne nettsider. Her kan man lære om hvordan man kan utforme undervisningsmateriell, lyd, bilder osv. slik at det blir tilgjengelig for flest mulig. Dette synes likevel ikke tilstrekkelig ettersom et universelt utformet studietilbud består av flere forhold enn dette. Et universelt studietilbud omfatter alt fra bygningsmessige krav til sosiale forhold som for eksempel ville bidra til å gjøre NTNU mer tilgjengelig for

mennesker med psykiske helseutfordringer. Ved NTNU har NTNU-tilrettelegging lagt ut noe informasjon for undervisere [Forelese for studenter med funksjonsnedsettelse](#) og for studenter [Tilrettelegging - NTNU](#). Prosjektmedarbeiderne her er kjent med at det foregår utviklingsarbeid ved flere avdelinger ved NTNU når det gjelder universell utforming, blant annet ved å oppgradere nettsider og ressurser som gjelder universell utforming for forelesere og administrativt personale.

[Universell](#) er det nasjonale senteret for universell utforming, inkluderende læringsmiljø og tilrettelegging i høyere utdanning. Universell er lokalisert ved NTNU Gløshaugen i Trondheim, og jobber nasjonalt på vegne av Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. Ansatte ved alle universiteter og høyskoler er i målgruppen for deres arbeid, med gratis workshops, kurs, behovsanalyser og veiledning.

Det har allerede blitt beskrevet at vi ved NTNU har studenter med eksisterende tilretteleggingsbehov. Et poeng er at disse studentene innenfor en relasjonell forståelse av funksjonshemming, i stor grad kan forstås å ha behov for tilrettelegging *på grunn av at universitetet ikke er universelt utformet*. Hadde NTNU vært universelt utformet i større grad, hadde ikke studentene måttet be om tilrettelegging. Her er det målsettingen om å tilby et universelt utformet og tilgjengelig studietilbud for alle som bør være målestokken. Når NTNU innfrir dette i større grad enn nå, så kan en begynne å snakke om hvem som er studenter med behov for spesiell tilrettelegging. Kvalitetsmål i forhold til et universelt tilgjengelig NTNU bør heves, før studenter benevnes å ha behov for spesielt tilpasset undervisning.

Strukturelle forhold ved NTNU står i veien for å tilby et universelt utformet studietilbud, noe som eksempelvis erfares når underviser i EiT-landsbyen med tema universell utforming, ikke kan be tilretteleggingstjeneste om teleslynge fordi dette ifølge NTNU tilrettelegging er noe studentene selv må søke om. I tillegg vanskeliggjøres arbeid med bedre lydforhold i landsbyen, ved at den ene teleslyngeforsterkeren som skulle vært lokalisert ved biblioteket på campus ikke lar seg oppspore.

Det er også vanskelig å beskrive barrierer for universell utforming og mangel på støttesystemer, uten å nevne arbeidet med ny campus Helgasetr. I NTNUs beskrivelse av ny campus står det på NTNUs hjemmesides (NTNU.no) at “[s]tudentene som flytter inn i Helgasetr kan se frem til splitter nye lokaler skreddersydd for forskning, undervisning og andre læringsaktiviteter.” Det er fristende å påpeke at det i skrivende stund pågår

større diskusjoner om hvorvidt NTNU tilbyr lokaler som er universelt utformede, når det gjelder variasjoner og behov, både blant studenter og ansatte. Et positivt utfall av diskusjonen er at den gir innsikter om betydningen av et inkluderende miljø som støtter aktivitetene blant alle som skal benytte det. Således gir erfaringer med ny campus felles innsikter i hvordan det er å møte barrierer for egen funksjon, i et fysisk miljø. Erfaringer dannes på tvers av såkalte funksjonsfriske universitetsansatte og studenter, og for personer med ekstra behov for et tilpasset miljø. Diskusjoner om campus illustrerer tydelig hvordan et fysisk miljø kan bidra til å hemme menneskers aktiviteter og deltakelse i student- og arbeidsliv. For ansatte ved ISA har det også bidratt til diskusjoner om hvordan sosiale forhold, som interaksjoner mellom kolleger og med studenter vil påvirkes, og hvilken ny adferd vi må etablere for å håndtere sosiale konsekvenser. Eksempler er hvor vi skal snakke, regler for kontakt, hvor og når vi spiser, hvem som hensiktsmessig bør sitte i fysisk nærhet til hvem osv. Som en trøst bidrar dette til felles opplevelse og erfaring med fysiske og sosiale barrierer, og kan sies å styrke innsikten i behovet for kompetanse på universell utforming og et tilgjengelig miljø i ulike settinger. Helgasetr er derfor et godt eksempel på hvorfor alle bør kjenne til strategien som universell utforming representerer, for å skape tilgjengelighet for så mange som mulig.

Veien videre

Prosjektarbeidet her har avdekket flere behov både hos studenter og ansatte. Vi erkjenner at vi bare har kommet et lite stykke på vei, og at det er behov for videre forskning og generering av kunnskap om temaet i undervisninga. Det vi finner mindre av er litteratur der universell utforming er *tema for undervisningen* – ut over for faggrupper som man tenker jobber direkte i relasjon til dette temaet (som ergoterapeuter, arkitekter, samfunnsplanleggere osv.). Dette er et felt det trengs mer kunnskap om. I samtale med nestor på feltet, Inger Marie Lid (01.03.23), har vi luftet tanker om samarbeid rundt videre utforsking av dette temaet, både innenfor norsk kontekst og nordisk kontekst. Lid påpeker at det er lite internasjonal forskningsrapportering på feltet fra norsk kontekst. Vi finner i litteraturen at det er god tilgang på forskning og retningslinjer som gir råd for *hvordan* man kan gjøre selve undervisningen inkluderende (for eksempel Svendby, 2023; Burgstahler, 2021).

ISA, ved Heidi Pedersen, er inkludert som prosjektleder i prosjektet "Universitetet for Alle" som er et samarbeidsprosjekt mellom Institutt for design (ID), Institutt for

pedagogikk og livslang læring (IPL) og Institutt for sosialt arbeid (ISA). Dette prosjektet arbeider blant annet fram en konferanse om Universell utforming som skal arrangeres i Trondheim 15-16. november 2023.

Behov for mer kunnskap og opplæring om universell utforming.

1. Om betydningen av universell utforming som tema i undervisning og i praksis

a. Seminar, kurs, fagdager

I regi av ledelsesnivået. Ledelsesnivået kan og bør initiere tiltak for å heve kompetansen blant vitenskapelig ansatte, slik at universell utforming blir en del av tema det undervises om i ulike emner på de aktuelle utdanningene. Universell utforming oppfattes gjerne som et vidt tema å arbeide med, men erfaringsmessig kan det å arbeide med kasus være en måte å vise til relevans opp imot allerede velkjente begreper (som inkludering, utenforskap, myndiggjøring, brukermedvirkning, tjenesteutvikling og samfunnsplanlegging) innen fagområdene sosialt arbeid og barnevernsfag. Dette gjelder både for ansatte og studentenes læring.

b. Universell utforming inn i studie-/emnebeskrivelser eller planer

Hvorvidt universell utforming skal inn i studie-/emnebeskrivelser eller planer bør vurderes når emnebeskrivelser og studieprogram skal revideres neste gang (Høst 2023). Gjelder alle studieprogram på alle nivå.

2. Om inkluderende utforming av undervisning

a. Kurs/fagdager

Invitere kunnskapsbærere om inkluderende/tilrettelegging for undervisning for å ha kurs eller seminarer med ansatte, slik at ansatte blir bedre kjent med verktøy til bruk i undervisningen, for eksempel hvordan lage tilgjengelige powerpointer, dokumenter, med mer – og hvor man finner ressurser på nettet. Gjennom det obligatoriske pedagogiske utdanningsprogrammet ved NTNU, Uniped, er kunnskap om universell utforming av undervisningen allerede et kompetansekrav som alle ansatte må tilegne seg. Allikevel er de teknologiske støtteverktøyene vi benytter i undervisningen i en slik utvikling, at det vil være behov for kontinuerlig opplæring for å gjøre løsningene tilgjengelige for alle

b. Digitalt informasjonsmateriale

Utarbeide en digital folder med informasjon om universelle løsninger og oppdaterte lenker

Formidling

På bakgrunn av prosjektarbeidet vil vi formidle det vi har gjort på ulike måter og i ulike fora.

1. Denne rapporten
 - a. Går til oppdragsgiver
 - b. Tilgjengeliggjøres for instituttet
 - c. Kan tilgjengeliggjøres for samarbeidspartnere
2. Posterpresentasjon ved Nordic Network for Disability Research sin konferanse i Reykjavik i mai 2023.
3. Det planlegges å lage en kortversjon/folder som informasjon og motivasjon for kolleger
4. Det planlegges å skrive en artikkel til et vitenskapelig tidsskrift – enten prosjektmedarbeiderne alene, eller sammen med samarbeidspartnere (se “veien videre”)

Referanser

- Barnevernloven (2021). *Lov om barnevern*. Lovdata <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-97>
- Berthoud, R. (2011). *Trends in the employment of disabled people in Britain* (No. 2011-03). ISER Working Paper Series.
- Biggs, J. (1999). What the student does: Teaching for enhanced learning. *Higher education research & development*, 18(1), 57-75.
- Bliksvær, T., and J.I. Hansen. 2006. Funksjonshemming, utdanning og arbeidsmarkedsdeltakelse [Disability, education and labour market participation]. *Respekt: Magasin om funksjonshemming, rehabilitering og samfunn* 2: 52–5.
- Burgstahler, S. (2020). *Creating inclusive learning opportunities in higher education: A universal design toolkit* (pp. 47-48). Cambridge, MA: Harvard Education Press.
- De forente nasjoner (2006). *Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Barne- og familiedepartementet. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/funk/konvensjon_web.pdf
- Fylling, I. & Sandvin, J. (2009). Funksjonshemming, utdanning og yrkesdeltakelse i Norden. *Bodø, Høgskolen i Bodø*.
- Järkestig Berggren, U., Rowan, D., Bergbäck, E., & Blomberg, B. (2016). Disabled students' experiences of higher education in Sweden, the Czech Republic, and the United States - a comparative institutional analysis. *Disability & Society*, 31(3), 339–356. <https://doi.org/10.1080/09687599.2016.1174103>
- Lopez Gavira, R., & Morina, A. (2015). Hidden voices in higher education: inclusive policies and practices in social science and law classrooms. *International Journal of Inclusive Education*, 19(4), 365–378. <https://doi.org/10.1080/13603116.2014.935812>
- Kulturdepartementet (2019). *Et samfunn for alle. Likestilling, demokrati og menneskerettigheter*. Regjeringens handlingsplan for likestilling for mennesker med funksjonsnedsettelser 2020-2025 <https://www.regjeringen.no/contentassets/4538c7392f3d417a8d7cc48965a603c9/et-samfunn-for-alle---regjeringens-handlingsplan-for-likestilling-av-personer-med-funksjonsnedsettelse-des-2019.pdf>
- Langørgen, & Magnus. (2018). 'We are just ordinary people working hard to reach our goals!' *Disabled students' participation in Norwegian higher education*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/09687599.2018.1436041>
- Liaaen, J. M., Ytterhus, B., & Söderström, S. (2021). Inaccessible Possibilities: experiences of using ICT to engage with services among young persons with disabilities. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 1-8.
- Lid, I.M. (2020). *Universell utforming og samfunnsdeltakelse*. Cappelen Damm Akademisk
- Likestillings- og diskrimineringsloven (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering* Lovdata <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- Magnus, E., & Tøssebro, J. (2014). Negotiating individual accommodation in higher education. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 16(4), 316-332.
- Newman L., Wagner M., Knokey A., Marder C., Nagle K., Shaver D., . . . Schwarting M. (2011). *The post-high school outcomes of young adults with disabilities up to 8 years after high school: A report from the National Longitudinal Transition Study-2 (NLTS2)*. Menlo Park, CA: SRI International.

NTNU, Hva er Helgasetr? Lastet ned 04.03.2023 på
<https://www.ntnu.no/campusutvikling/hva-er-helgastr->
Rydningen, U., Norenberg, D.L. og Lid, I.M. (2016). Universell utforming som tema i
høyere utdanning. *Form akademisk*. <https://doi.org/10.7577/formakademisk.1330>
Svendby, R.B. (2023). *Inkluderende undervisning i høyere utdanning. Oppstartsguide
med inkluderende strategier for undervisere*. Cappelen Damm Akademisk
Tøssebro, J. (2022). *Hva er funksjonshemming*. Universitetsforlaget
Universitets- og høyskoleloven (2005). *Lov om universiteter og høyskoler*. Lovdata
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15>

Vedlegg

Vedlegg 1. Program for Workshop1

Program for Workshop 11.02.22

Vedlegg 2. Spørsmål til Workshop1

Spørsmål til gruppearbeid 1 og 2, 11.02.22

Vedlegg 3. Spørreskjema studentundersøkelse

Spørreskjema til studenter ved ISA, vår 2022

Vedlegg 4. Case og spørsmål til Workshop2

Vedlegg 5. Spørsmål til deltakere i EiT-landsby

Vedlegg 6. Oversikt over innovative resultat etter EiT-landsbyen

Vedlegg 7. Tildelingsbrev

Program for workshop om universell utforming

09.00-09.45	Velkommen og introduksjon	Kjetil Andreas Knarlag, Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse
		Professor Jan Tøssebro, Institutt for sosialt arbeid
09.45-10.00	<i>Pause</i>	
10.00-10.30	Universell utforming og hvordan det fysiske miljøet kan støtte eller bidra til segregering eller inkludering	Karin Høyland, Sintef
10.30-11.05	Gruppediskusjoner	
11.05 - 11.15	<i>Pause</i>	
11.15-12.15	Mentorordning for studenter i høyere utdanning	Florence Moufack, Institutt for sosialt arbeid
	Studenter med nedsatt funksjonsevne i høyere utdanning – erfaringer fra et doktorgradsarbeid	Eli Langørgen, Institutt for nevromedisin og bevegelsesvitenskap
12.15-13.00	<i>Lunsj</i>	
13.00-13.45	Digitalisering og utenforskap	Anne Aasback, Institutt for sosialt arbeid
13.45-14.00	<i>Pause</i>	
14.00-15.00	Gruppediskusjon	Hvordan inkludere UU som et selvsagt tema innen utdanninger ved universitet og høgskoler? Fokus og implementering
15.00 - 15.30	Oppsummering og veien videre	Heidi Pedersen og Ingunn Fylkesnes, Institutt for sosialt arbeid

Spørsmål til gruppediskusjoner, workshop 1, 11.02.22

Spørsmål til diskusjonsøkt 1

1. Hvorfor et *Universell utforming* et relevant tema i undervisningen som blir gitt ved profesjonsrettede studieprogram ved NTNU?
2. Våre studenter skal arbeide med ulike målgrupper i framtidig jobb. Hvilke rammebetingelser for deltakelse må praksisutøverne kjenne til? (Strukturelle, sosiale og fysiske rammer).

Spørsmål til diskusjonsøkt 2

1. Hva innebærer et likestillings- og mangfoldperspektiv i denne sammenhengen?
2. Hvorfor er det viktig at funksjonsnedsettelse blir presentert innenfor et likestillings- og mangfolds perspektiv?
3. Hvordan kan vi få til å inkludere Universell utforming (UU) som et naturlig tema i utdanningene ved Institutt for sosialt arbeid?
4. Hva skal undervisning om UU inneholde - undervisning om konkrete tiltak ved UU, eller skal undervisningen bidra til holdningsskapning og refleksjon?

Universell utforming som tema i undervisningen ved institutt for sosialt arbeid

Universell utforming

Universell utforming er en strategi for at mennesker, uavhengig av motoriske eller kognitive evner, skal kunne benytte seg av det som er åpent for allmenheten, digitalt eller ikke; åpne en dør til butikken, ta bussen eller gå over veien skal være like enkelt som å handle i en nettbutikk, bestille flybilletter fra en smarttelefon eller zoome på et kart. Det handler om å fjerne eller redusere barrierer gjennom utforming av politikk, politiske, sosiale og kulturelle institusjoner, bygde omgivelser og IKT. Universell utforming handler om utforming av omgivelser, tjenester, produkter og programmer på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming.

For barnevernsfaglige så vil universell utforming eksempelvis kunne være av relevans for arbeid med barneperspektivet, funksjonshemmede barn og deres familier, utforming av digitale tjenester, og barn i hjem og nærmiljø. Innen sosialt arbeid kan universell utforming handle om å imøtekomme mennesker som på grunn av sin variasjon kan være i risiko for å miste mulighet til deltakelse og å oppleve utenforskap i ulike situasjoner og kontekster.

Hvilket studieprogram tilhører du?

☐

Bachelor i sosialt arbeid, 1. studieår

☐

Bachelor i sosialt arbeid, 2. studieår

☐

Bachelor i sosialt arbeid, 3. studieår

☐

Bachelor i barnevern, 1. studieår

☐

Bachelor i barnevern, 2. studieår

☐

Bachelor i barnevern, 3. studieår

☐

Master i sosialt arbeid

☐

Master i barnevern

☐

Master i funksjonshemming og samfunn

Opplever du at universell utforming har vært et gjennomgående tema i undervisningen du har deltatt i?

☐

Ja

☐

Nei

Hvis ja, tror du dette kan ha sammenheng med:

☐

At faglærer har spesiell interesse

☐

Universell utforming passer spesielt til tema

☐

Universell utforming er generelt diskutert i samfunnet i tilknytning til tema

☐

Universell utforming står beskrevet som et læringsmål i studieplanen

Annet, beskriv:

Hvis nei, tror du dette kan ha sammenheng med:

☐

Manglende kompetanse på universell utforming hos faglærer

☐

Manglende relevans for temaet det undervises i

☐

Manglende ressurser til å trekke inn universell utforming som tema i undervisningen

Annet, beskriv:

Opplever du at kunnskap om universell utforming er viktig for deg som fagperson

☐

Ja, det er viktig

☐

Nei, det er ikke viktig

Hvis ja - hvorfor er universell utforming viktig for deg som fagperson?

☐

Jeg vil møte funksjonshemmede personer i praksis

☐

Jeg vil møte personer med både synlige og usynlige utfordringer i praksis

☐

Det er viktig at datateknologiske verktøy er lett å bruke for alle

☐

Jeg må uansett kunne møte mine brukere på en egnet måte

☐

Jeg vil ha nytte av kunnskap om universell utforming for egen del

Annet, beskriv:

Hvis nei - hvorfor er ikke kunnskap om universell utforming viktig for deg i praksis?

☐

Jeg tenker at det er et individuelt ansvar

☐

Jeg selv har ikke behov for tilrettelegging/universell utforming

☐

Det er ting jeg i liten grad kan påvirke

Annet, beskriv:

Kan du reflektere kritisk til utformingen av tjenestetilbud i lys av UU og tilgjengelighet for mennesker i ditt praksisfelt?

☐

Ja

☐

Nei

Har du faglige redskaper for å øke tilgjengeligheten til tjenester for den variasjonen av mennesker du vil møte ute i praksisfeltet?

☐

Ja

☐

Nei

I hvilke emner tenker du at universell utforming kunne ha vært trukket inn i undervisningen?

Hvordan ønsker du at undervisning om universell utforming ble gitt?

☐

Gjennom forelesninger

☐

Gjennom arbeid med praktiske eksempler

☐

Gjennom problemstillinger i praksisperioder i løpet av studiet

WORKSHOP 2, UNIVERSELL UTFORMING

På instituttsamling 09-10 november 2022.

Universell utforming i undervisning ved ISA

- Innledning – veldig kort.
- Gruppearbeid for ansatte
 - Spørsmål relatert til case. Ønske om skriftlige notater etter gruppearbeidet.
 - Case
- Hvordan vurderer ansatte utfordringene her i lys av universell utforming og inkluderende design? Hvilke aspekter ved situasjonen er det viktig å ta hensyn til? Hvilke verktøy kjenner dere til for å imøtekomme de utfordringene dere ser? Hvordan ville dere ha undervist til studenter om dette?
 1. Et fra en situasjon i praksisfeltet
 2. En kollega som har fått diabetes og vi er lokalisert på Helgasetr
 3. For en finsk student med psykiske utfordringer og vi er lokalisert på Helgasetr

Hver gruppe velger seg en referent og skriver en kort oppsummering. Presentasjon i plenum.

Case 1

Du er saksbehandler ved et NAV kontor i Molde kommune og skal ha en samtale om AAP for en far som har fått en øyesykdom som gjør at synet sakte reduseres. Far har gått sykemeldt før AAP og det har tatt tid med utredning i forhold til hva han slet med, da symptomene var uklare i starten. Nå er det fortsatt mye tid som går til videre undersøkelser og å omstille seg til sykdommen.

Familien Jenssen består av far Pål Jenssen (48) som har delt omsorg for barna Elivira Drescher Jenssen (13) og Stein Drescher Jenssen (9). Ungene bor 60 % hos far og 40% hos mor, Jannike Due Drescher (43). Far har fast jobb som sykepleier på et eldresenter litt utenfor Molde, og mor jobber også som sykepleier ved Klinikk Molde sykehus. Mor jobber en litt krevende turnus. Far og ungene bor litt utenfor byen i nærheten av farmor og farfar, og hvor ungene har skole like i nærheten. Mor bor nærmere sentrum.

Øyesykdommen og de utfordringer far opplever med dette har også medført at far sliter noe psykisk, og har problemer med å vedlikeholde det sosiale livet utenfor hjemmet. Samtidig sier far at det å kunne være i jobb er svært betydningsfullt for hans økonomi, og for å ha et greit liv fremover.

Case 2

En kollega på instituttet har fått diabetes 2.

Per har jobbet ved ISA i tre år, er 53 år, og har nylig fått påvist diabetes 2. Dette medfører at han må måle blodsukker jevnlig og ta påfyll av insulin. Han prøver også å justere med kost for å redusere behovet for insulinpåfyll. Foreløpig er blodsukkeret ustabilt, slik at han kan oppleve å veksle mellom å være trøtt eller skjelve og urolig i kroppen. Per er følgelig noe nedfor og engstelig på grunn av sin «nye» helsesituasjon. Han lurer på hva dette vil få å si for hverdagen på instituttet, både i undervisningssammenheng og sosialt. Han ønsker ikke å være sykemeldt.

Han har fortalt om sin situasjon til en nær kollega, til leder og studieprogramleder. Ut over dette gruer han seg for å fortelle dette videre. Han vil være en vanlig kollega, som han alltid har vært.

Case 3

Du har fått en student fra Finland i emnet ditt. Kaisa er finsktalende finne og har vært i Norge i 1 år. Hun går på norsk-kurs, forstår en del talespråk og øver seg på å bruke språket, men foretrekker engelsk. Undervisningen foregår på norsk, og mye av pensumlitteraturen er på norsk. Kaisa er motivert for studiet i sosialt arbeid, og vil gjerne lære å være til hjelp og støtte for mennesker. Kaisa selv strever imidlertid på flere områder. Hun har blant annet en ADD-diagnose, som hun ikke har opplyst om eller bedt om tilrettelegging for. Hennes ADD innebærer at hun kan ha vansker med konsentrasjon i hverdagen. Dette gjør seg særlig gjeldende i undervisningssammenheng. Hun må bruke mye energi og tid på å følge med i undervisningen og å henge med faglig. Hun er plassert i en fin arbeidsgruppe i studiet, sammen med studenter fra ulike steder i landet.

EiT - studenters forkunnskap og bakgrunn for universell utforming

Med denne undersøkelsen så ønsker vi å raskt kartlegge studenters kunnskap om universell utforming og motivasjon for temaet, når dere kommer til vår landsby "Universell utforming for mangfoldig deltakelse". Undersøkelsen ønsker vi å benytte som grunnlag for å forbedre landsbyen og som utgangspunkt for å lage et avkrysningsskjema til studenter for videre undersøkelser.

Studentgruppen er på 29 studenter fra 17 ulike masterprogram. Det er lett å identifisere svar basert på at dere ikke er så mange. Skriv helst noe du gjerne kunne ha delt med oss i denne gruppen. Vi kommer til å gi dere en generell muntlig beskrivelse av hva svarene deres viser.

Deltakelse i undersøkelsen er helt frivillig, og svarene vil kun bli lest av emneansvarlige.

Dere skriver så mye som dere ønsker under hvert punkt.

Hvorfor valgte du denne landsbyen?

Hva legger du i begrepet mangfold?

Tenker du at det er viktig å ha forståelse om mangfold? Hvis ja, hvorfor? Hvis nei, hvorfor ikke?

Hva er universell utforming, slik du forstår det?

Hvorfor har du interesse av universell utforming?

Hva har du lært eller hørt om universell utforming i løpet av dine studier?

Hvilken betydning har universell utforming innenfor ditt fagområde?

På hvilken måte kan universell utforming ha betydning for å delta i samfunnet?

Hvorfor opplever du å ha behov for å kunne noe om UU?

Har du gjennom studietiden lært om noen faglige verktøy for å tenke og handle på en måte som støtter universell utforming i møte med brukergrupper?

Har du gjennom studietiden lært faglige verktøy for å utforme tjenester, tilbud og produkter på en universelt god måte?

Hva trenger du å lære mer om når det kommer til universell utforming?

Avsluttende presentasjoner for EiT – landsbyen «Universell utforming for mangfoldig deltakelse»

Tema
Kunnskapsformidling om funksjonsvariasjon gjennom universelt utformet barnelitteratur Barnebok som skal formidle kunnskap om funksjonsvariasjon, med universell utforming av boka. Boka skal ha særlig fokus på hørsel, syn og psykisk helse. En gjennomgående problemstilling for dette bokprosjektet er hvordan man gjennom media, kunst og fortellinger kan bygge bro og skape forståelse for mangfold. Aldersgruppen vil være 3-9 år.
Svaksynte og blinde i møte med buss i Trondheim Vi i prosjektet ønsker å se nærmere på utfordringene svaksynte og blinde kan ha i møte med kollektivtransport, og da spesielt buss i Trondheim. Vi har laget en film med observasjoner og eksperimenter i møte med bussene og svaksynte.
Maze-map med lyd for flyplass I dette prosjektet utvikles det en tjeneste som skal hjelpe mennesker å manøvrere offentlige rom. Målgruppen er primært synshemmede, som i dagens situasjon har en stor utfordring med å manøvrere offentlige rom uten assistanse.
Pause
Digitalt skjema for automatisk generert CV-vedlegg Forskning viser at personer med funksjonsnedsettelse har det vanskelig i rekrutteringsprosessen, og får oftere avslag sammenlignet med funksjonsfriske personer. Prosjektets tiltenkte løsning er et digitalt skjema som vedlegg til CV. Skjemaet skal gi rask tilgang til all relevant info for arbeidsgiver, og at det å ansette individet med funksjonsnedsettelse ikke er dyrere eller mer utfordrende enn å ansette en funksjonsfrisk person.
App for å lokalisere og vise tilgjengelighet i matbutikker Konkret går appen ut på å lokalisere matbutikker med universell utforming og hvor tilgjengelige de er for ulike brukere. Appen tar utgangspunkt i Trondheim kommune. Appens hovedfunksjon er et presentert kart med prikker. Prikkene representerer matbutikker og er fargekodet. Fargekoden tilsvarer om butikken er UU eller til hvilken grad den er tilgjengelig.
Forslag til en kyststi rundt Smevika på Hitra I prosjektet fokuseres det på å tilrettelegge for lek og aktivitet for mennesker med funksjonsnedsettelse. Vi har tegnet en overordnet plan for området med rasteplasser og lekeapparater og kopler dette til teori rundt barn, sosialt samvær, inkludering og funksjonshemming. Området skal kunne brukes av alle deler av befolkningen, ikke bare barn.

NORGES TEKNISK-NATURVITENSKAPELIGE
UNIVERSITET NTNU

Saksnummer: SAK-02859-W7R4W
Dato: 29.11.2021

Høgskoleringen 1
7034 TRONDHEIM

Tilsagnsbrev – Faglige stimuleringsmidler universell utforming 2021

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse viser til mottatt søknad om tilskudd til *Universell utforming som kompetanseområde i sosial- og barnevernsfaglig utdanning*.

Bakgrunn

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir), avdeling Universell, har lyst ut 1,8 millioner kroner i tilskuddsmidler for å styrke universell utforming som fag- og kunnskapsområde i høyere utdanning. Midlene stilles til rådighet fra Kulturdepartementet gjennom Regjeringens handlingsplan for universell utforming.

Tilskuddsmidlene kan brukes til utdanningsprosjekter som gir studentene økt kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse om universell utforming som en del av relevante studieprogram. Målet er å øke omfanget av undervisning om universell utforming i studieprogram og emner på alle nivå.

Tilskuddsmidlene kan brukes til kompetanseheving blant vitenskapelig ansatte som underviser på relevante emner. Dette skal øke fagmiljøenes samlede kompetanse om universell utforming, økte muligheter for forsknings- og utviklingsprosjekter, samt økt kvalitet på undervisning og veiledning av studentene.

For mer informasjon om søknadsordningens innhold og kriterier, se utlysningen som ligger under Tilskuddsordninger med utgått frist, på vår nettside:

<https://www.kompetansenorge.no/soke-om-tilskudd/>

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse mottok 7 søknader innen søknadsfristen 16.09.2021. Samlet sett ble det søkt om 1 471 728 kroner.

Vedtak

Deres søknad, saksnummer SAK-02859-W7R4W, til Universell utforming som kompetanseområde i sosial- og barnevernsfaglig utdanning tildeles kr 499 783.

Prosjektet det søkes støtte til er omfangsrikt og ambisiøst, med flere gode tiltak. Støtteordningen det søkes på er ment å stimulere til at studentene skal lære noe om universell utforming som fagbegrep og -område. Store deler av søknaden treffer godt på formålet med midlene, slik som skrivestipend for masterstudenter, bacheloroppgaver innen tematikken, EiT-landsby og ikke minst arbeidet med innføring av universell utforming som et faglig innhold i emner og studier. Deler av søknaden omhandler strategier for å inkludere studenter med nedsatt funksjonsevne, som i seg selv er positivt, men ikke et formål med disse midlene. Ettersom de resterende

arbeidene i søknaden kan være svært positive for fagutviklingen ønsker vi ikke å avkorte beløpet, da vi anser inkluderingstiltakene primært som en positiv bivirkning. Vi vil likevel understreke at det forventes at studentene får et faglig utbytte og økt kunnskap om universell utforming gjennom midlene som tildeles.

Mål og kriterier for bruk av tilskuddet

Midlene skal benyttes i henhold til utlysning, søknad og vilkårene i dette tilsagnsbrevet. Prosjektet skal være avsluttet og sluttrapportert innen 31.01.2023.

Tilskuddsmottaker plikter å informere Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse ved endringer i fremdrift og gjennomføring av prosjektet. Det samme gjelder dersom grunnlaget for tilskuddet endres eller faller bort.

Dersom tilskudd er mottatt urettmessig, eller forutsetningene for tilskudd ikke blir oppfylt, kan Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse fatte vedtak om bortfall/reduksjon av tilskudd og eventuelt tilbakebetaling.

Endringer i prosjektet meldes inn i søknadsportalen. For mer informasjon om hvordan man benytter søknadsportalen, se siste avsnitt i dette brevet.

Utbetaling

Midler utbetales til utdanningsinstitusjonene i henhold til kontoopplysninger gitt i søknaden.

Betingelser

Prosjekter som får tilskudd må gjennomføre prosjektet innen 31.12.2022.

Rapportering og kontroll

Stortingets bevilgningsreglement og lov om Riksrevisjonen gir adgang for Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse og Riksrevisjonen til å kontrollere at midlene benyttes etter forutsetningene, herunder stedlig tilsyn, jfr. Stortingets bevilgningsreglement § 10, Reglement for økonomistyring i Staten § 15 og lov om Riksrevisjonen § 12, 3. ledd.

Tilskuddsmottaker plikter å informere Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse umiddelbart dersom virksomheten søker gjeldsforhandlinger, går konkurs eller opphører før opplæringa er gjennomført.

Tilskuddet vil da bli redusert eller trukket tilbake.

Krav til rapportering

Det skal sendes inn en sluttrapport med regnskap innen 31.01.2023.

Rapporten må inneholde en oversikt over økonomisk forbruk, samt en kort beskrivelse av faglige resultater på kort og lang sikt for prosjektet.

Annen informasjon

Ta gjerne kontakt med avdeling Universell for eventuelle spørsmål eller behov for avklaringer i forbindelse med tilskuddsordningen.

Klageadgang

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanses vedtak kan påklages til Kunnskapsdepartementet.

Etter forvaltningslovens § 29 er fristen for å klage tre uker fra det tidspunktet underretning om vedtaket er kommet frem. I forvaltningsloven § 32 er det beskrevet nærmere regler om krav til klagens form og innhold for at vi skal kunne behandle den. Det understrekes at klagen skal sendes det forvaltningsorgan som har truffet vedtaket, dvs. en klage skal sendes til Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. Etter forvaltningslovens §§ 18 og 19 har partene rett til å se sakens dokumenter.

Klagen sendes inn til Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse via søknadsportalen. Benytt kommentarfunksjonen i portalen til dette. Klagens innhold legges ved som eget vedlegg. For mer informasjon om hvordan man benytter søknadsportalen, se siste avsnitt i dette brevet.

Henvendelser i forbindelse med prosjektet meldes inn i søknadsportalen.

Trykk på menyen «Mine søknader». Her finner du saksnummeret og tittelen på denne søknaden. Trykk på sakstittel for å komme inn. Under fanen «Korrespondanse» kan du trykke på «Legg til kommentar» for å sende inn henvendelser og dokumenter som gjelder dette prosjektet. Følgende filformat er akseptert: word, excel og pdf.

Vi ser fram til et godt samarbeid.

Med vennlig hilsen

Kjetil Andreas Knarlag
avdelingsdirektør

Kjetil Andreas Knarlag
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har dermed ingen signaturer

